

Janusz Gręźlikowski

"Kardynał Kamerling Świętego Kościoła Rzymskiego : urząd, historia, zadania", Sylwester Kasprzak, Lublin 2008 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 53/1-2, 401-407

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

subiektywnych. Ludzie winni dążyć do głębszego poznawania prawdy o prawie naturalnym, które jest wyryte w sercu każdego człowieka. Prawda o prawie naturalnym zawiera podstawowe nakazy ludzkiego postępowania, nacechowane powszechnością i niezmiennością. Prawo naturalne jest powszechne, gdyż rozciąga się na wszystkich ludzi, bez względu na ich przynależność kulturową. Prawo naturalne jest niezmienne, gdyż istotne nakazy prawa naturalnego są wyryte w sercu każdego człowieka, niezależnie od woli ustawodawców ludzkich. Obowiązkiem każdego człowieka jest poznanie nakazów prawa naturalnego i podporządkowanie się im. Prawo naturalne stanowi podstawę porządku moralnego i powinno stanowić podstawę porządku stanowiącego przez władze państwowe w skali krajowej i międzynarodowej.

W części drugiej refleksji kard. Grocholewski analizuje główne przesłanki filozofii człowieka i budowanej na niej filozofii prawa, jakie są zawarte w encyklikach i innych wypowiedziach Jana Pawła II. W oparciu o prawdę o prawie naturalnym – jego zdaniem – należy zająć krytyczne stanowisko wobec błędnych tendencji do kwestionowania: prawa człowieka do życia przez wprowadzenie aborcji, prawdy o małżeństwie i rodzinie przez wprowadzanie „małżeństw między osobami tej samej płci i praktykowania eutanazji”. Kardynał stwierdza, że nauczanie filozoficzne Jana Pawła II o człowieku wyposażonym w przyrodzoną godność osobową od momentu poczęcia w łonie matki, jest ubogacane nauczaniem teologicznym. Inaczej mówiąc, poznanie prawdy o człowieku powinno być uzupełnione przez poznanie oparte na Objawieniu.

Sądzę, że powyższa publikacja kard. Grocholewskiego jest bardzo aktualna w Polsce w sytuacji istniejących zagrożeń ze strony skrajnego liberalizmu. W epoce pluralizmu światopoglądowego trzeba bowiem szukać prawdy o człowieku i dążyć do jego ochrony w drodze dialogu ze wszystkimi ludźmi dobrej woli – na fundamencie prawdy o obowiązującym ich prawie naturalnym. Niewątpliwie publikacja ta zasługuje w pełni na szersze zainteresowanie ze strony nie tylko teoretyków prawa ale również polityków odpowiedzialnych za stanowienie i stosowanie prawa.

ks. Józef Krukowski

Sylwester Kasprzak SVD, *Kardynał Kamerling Świętego Kościoła Rzymskiego. Urząd, historia, zadania, Lublin 2008, ss. 338.*

Autor prezentowanej publikacji jest werbiwą i adiunktem w Katedrze Teologii i Norm Ogólnych Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, a jednocześnie prowadzi wykłady z zakresu prawa kanoniczne-

go w Misyjnym Seminarium Duchownym w Pieniężnie w strukturach Uniwersytetu Mazursko-Warmińskiego w Olsztynie. Recenzowana książka została przedstawiona na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji powyższego uniwersytetu, jako praca habilitacyjna.

Podjęte zagadnienie prezentuje w aspekcie historyczno-prawnym oraz w świetle obowiązujących norm prawa kanonicznego. Jest nim jedna z najstarszych dykasterii Kurii Rzymskiej jaką jest Kamera Apostolska (*Camera Apostolica*), na czele której stoi kardynał kamerling (*Cardinalis S.R.E. Camerarius*). Urząd ten związany jest z troską o dobra doczesne Stolicy Apostolskiej oraz posiada uprawnienia związane z doczesną działalnością tejże stolicy, a także ma szczególne zadania podczas wakatu Stolicy Apostolskiej. Dlatego podjęty temat rozprawy habilitacyjnej ukazujący powstanie i początki urzędu kardynała kamerlinga, jego historię oraz przynależne mu zadania, godny jest zauważenia i podkreślenia oraz opracowania. Wypływa to z faktu, iż urząd kamerlinga i jego niewygasalność podczas wakatu Stolicy Apostolskiej były pomysłem papieża na ciągłość prac i bezpieczeństwa całego papieżstwa, tak w historii, jak i we współczesności. W tym kontekście Autor podejmuje ciekawe rozważania na temat władzy w Kościele, jej różnych aspektów i zadań, wyboru papieża – konklawe, hierarchicznej struktury Kościoła, a także ewolucji i rozwoju różnych instytucji związanych z kierowaniem Kościołem.

Wybór tematu jako przedmiot rozprawy habilitacyjnej należy uznać za trafny i uzasadniony. W dotychczasowych bowiem publikacjach, w literaturze polskiej i zagranicznej, brakuje tego rodzaju opracowania, w takim ujęciu i zakresie, a szczególnie w aspekcie historyczno-prawnym oraz w świetle obowiązującego prawa, dlatego opracowanie posiada walor odkrywczy, problemowy i naukowy, a także – w jakimś stopniu pionierski. Należy jednak zauważyć, że opracowanie podjętego tematu nie uwzględnia w swej treści wydanego przez Sekretariat Stanu 3 marca 2007 r. regulaminu Kamery Apostolskiej, chociaż publikacja książkowa wydana została w roku 2008. Najprawdopodobniej, tak chyba należy przypuszczać, regulamin ukazał się już po złożeniu książki do druku, a publikacja regulaminu w „*Communicationes*” ukazała się dopiero w roku 2008 (zob. *Ex Actis Sanctae Sedes, Regolamento Della Camera Apostolica, Communicationes XL(2008)* nr 1, s. 62-80).

Samo sformułowanie tematu sytuuje pracę na płaszczyźnie zainteresowań historii prawa kanonicznego oraz w obrębie zagadnień związanych z najwyższą władzą w Kościele i jej wykonywaniem, jak też i z konklawe. Jest ono dość czytelne i poprawne, zainteresuje zapewne nie tylko historyków prawa, ale i dogmatyków z uwagi na aktualność problematyki, czyli merytorycznych treści rozprawy. Szkoda, że Autor we *wstępie* nie wyjaśnił czytelnikowi szerzej i precyzyjniej takiego sformułowania tematu. Wydaje się, że wyjaśnienie, iż *ze względu na zainteresowanie pozycją urzę-*

du kardynała kamerlinga świętego Kościoła rzymskiego w strukturach kurii rzymskiej zrodziła się potrzeba napisania obecnej książki o powstaniu i początkach tego urzędu, zadaniach mu powierzonych i przywilejach nadawanych przez prawodawcę kościelnego, którym jest wybrany w czasie konklawe biskup rzymski (s. 17) jest niewystarczające i mało przekonywujące.

W zakończeniu z kolei Autor pisze, że *książka o konklawe i o kamerze apostołskiej wraz z urzędem kardynała kamerlinga, który odgrywa dość znaczącą rolę w normalnym funkcjonowaniu kurii rzymskiej [...] jest nowym opracowaniem i spojrzeniem na to zagadnienie [...]. Łączy w sobie historię urzędu kamerlinga, kamery apostołskiej, ustrój hierarchiczny Kościoła mówiąc o godności kardynała kamerlinga i zawiera rozważania na temat procedury wyboru papieża w ujęciu historycznym instytucji konklawe (s. 293). W rzeczywistości zatem mamy do czynienia z omówieniem trzech instytucji: konklawe, urzędu kamerlinga i kamery apostołskiej. We wstępie Autor tego wyraźnie i jednoznacznie nie sygnalizuje, wskazując tylko na urząd kardynała kamerlinga.*

Walorem publikacji jest fakt, że została ona oparta na wielu źródłach. Autor sięga do kodeksów prawa kanonicznego, encyklik, motu proprio i konstytucji apostołskich różnych papieży. Ich opis bibliograficzny budzi pewne zastrzeżenia, gdyż nie został dopracowany i ujednolicony. Opracowania, których Autor zamieszcza na siedmiu stronach świadczą o szerokiej znajomości literatury przedmiotu i próbie dotarcia do wszystkiego co zostało napisane w tym przedmiocie, tym bardziej – jak to zresztą zaznacza Autor – *literatury jednotematycznej nie ma za dużo, trzeba poszukiwać jej w opracowaniach na temat kurii rzymskiej lub historii Kościoła. Można odnaleźć sporo literatury zagranicznej (s. 38).* Mimo to znajdujemy w pracy dość sporo literatury przedmiotu, dużo zagranicznej, co wymagało od Autora sporego wysiłku badawczego i poznawczego, jak też porządnej kwerendy naukowej. Literaturę przedmiotu potrafił Autor umiejętnie wykorzystać, stąd znajduje ona swoje właściwe odzwierciedlenie w wielu miejscach opracowania. Na ogół jest właściwie opisana, o wiele lepiej niż wspomniane źródła, aczkolwiek niektóre opisy bibliograficzne wymagają również dopracowania i ujednolicenia sposobu cytacji. Powyższe mankamenty zapisu bibliograficznego nie podważają jednak pozytywnego przekonania jakie czytelnik wynosi z lektury opracowania, jak też przekonania co do rzetelności przeprowadzonych przez Autora badań i samych przytaczanych przypisów, które – mimo pewnych drobnych nieprawidłowości zapisowych – ubogacają merytorycznie rozprawę. Warsztat naukowy bowiem wskazuje na dobre przygotowanie Autora do samodzielnej pracy naukowej.

W celu zrealizowania swoich zamiarów badawczych Autor – jak pisze we wstępie przyjął i zastosował następujące metody: historyczną, dogmatyczno-prawną, analityczną, syntetyczną i porównawczą. Nie wspominał jednak do jakich warstw i oma-

wianych zagadnień pracy zastosował wymienione metody badawcze, tym bardziej że jest ich sporo. Nadto nie scharakteryzował przytoczonych metod jakie zastosował przy pisaniu pracy, tym bardziej że metoda pracy w sumie jest złożona. Dlatego sądząc, że należało to wyraźnie wskazać i opisać.

Na recenzowane opracowanie składają się: *spis treści* (s. 9-11), także w języku angielskim (s. 13-15), *wykaz skrótów* (s. 17-18), *wstęp* (s. 19-42), cztery zatytułowane rozdziały (s. 43-291), *zakończenie* (s. 293-302), *bibliografia* (s. 303-311), *aneks* z wykazem papieży (s. 313-334) i *summary* – podsumowanie w języku angielskim (s. 335-338).

Wykaz skrótów jest poprawny. W przypisach jednak Autor zastosował dobrą metodę czytelnym skrótów długich nieraz tytułów różnych dzieł.

Wstęp jest merytorycznie poprawny i wystarczająco zapoznaje czytelnika z problemami będącymi przedmiotem refleksji naukowej, aczkolwiek jest dość obszerny (zawiera ponad 22 strony) i wydaje się, iż zbyt szeroko podejmuje wątki nie do końca konieczne do zamieszczenia we wstępie. Odnosi się to do podejmowanego zagadnienia władzy w Kościele i ustroju Kościoła, aczkolwiek kwestie te wiążą się z tematem rozprawy. Zapowiedziany podział treści jest spójny, logiczny i merytorycznie korelatywny do tematu. Szkoda, że Autor nie zaprezentował jakie treści będą podjęte w poszczególnych rozdziałach, ograniczając się do stwierdzenia, iż *Książka składa się z czterech rozdziałów. Rozdziały uszczegółowione zostały wieloma paragrafami. Spis treści jest podany w całości* (s. 38). A więc można powiedzieć, że zbrakło we wstępie dyspozycji rozprawy, elementów opisowych, które wskazałaby i uzasadniały podział treści rozprawy i jej zawartość merytoryczną.

Rozdział pierwszy został zatytułowany *Początki urzędu kardynała kamerlinga* (s. 43-92). Znajdujemy tutaj bardzo wiele wiadomości i informacji historycznych o tym kim jest kardynał, jakie ma uprawnienia i obowiązki, jaka jest geneza ustanowienia urzędu kardynała kamerlinga, czym jest kamera apostolska i zadania oraz przywileje kamerlinga. W oparciu o metodę historyczną i na podstawie dostępnych źródeł Autor przedstawił urząd kamerlinga. Może nie zawsze zebrany materiał został czytelnie usystematyzowany, jednakże ukazuje dość czytelnie urząd kardynała kamerlinga i to nie tylko w aspekcie historycznym, ale także współczesnym. Stąd tytuł rozdziału jest trochę kontrowersyjny i niezrozumiały. Nie powinien brzmieć *Początki urzędu kardynała kamerlinga*. Dlaczego „początki” skoro Autor przytacza też w tym rozdziale normy obecnego kodeksu i kodeksu z 1917 r., jak też przepisy konstytucji papieża Jana Pawła II *Pastor bonus* z 1988 r. Może lepiej byłoby zatytułować rozdział: *Kształtowanie się urzędu kardynała kamerlinga*.

Zadania kamerlinga związane z wakatem Stolicy Świętej to tytuł *drugiego rozdziału* (s. 93-117). Jest to rozdział dość krótki, ale merytorycznie dość ważny, gdyż kre-

śli zadania kardynała kamerlinga podczas wakatu Stolicy Apostolskiej. Autor referuje i wyjaśnia obowiązujące normy prawne w tym zakresie, jednocześnie przybliżył zadania niektórych urzędów Stolicy Apostolskiej podczas wakatu, uprawnienia dykasterii Kurii Rzymskiej. Rozdział ten jest napisany dość precyzyjnie oraz poprawnie i nie budzi większych merytorycznych wątpliwości.

W rozdziale trzecim pt. *Struktura organizacyjna Kamery Apostolskiej* (s. 119-146) znajdujemy omówienie urzędu kamery apostolskiej z jego ekonomicznymi zadaniami w strukturze Kościoła. Autor nie tylko przybliżył i omówił obowiązujące normy, ale również ukazał całą historię tej dykasterii kurii rzymskiej z uwypukleniem ciekawych elementów przedstawiających jak dawniej funkcjonowała ta instytucja. Autor umiejętnie prześledził historię i losy tego urzędu w różnych okresach historii Kościoła, ukazując jej zadania w łączności z osobami papieży, układami i uzależnieniami politycznymi w historii Kościoła. Autor przybliżył też zasady podległości kamery samemu papieżowi, zadania i funkcje kamerlinga w kamerze apostolskiej, jak też obowiązki i zadania kamerlinga w zwyczajnym funkcjonowaniu Stolicy Apostolskiej.

Ostatni *czwarty rozdział* rozprawy (s. 147-291) omawia urząd kamerlinga i konklawe. Jest to najdłuższa część rozprawy prezentująca urząd kamerlinga w czasie trwania konklawe, kiedy to rola kamerlinga jest znacząca i ważna. Autor swoje rozważania rozpoczyna od omówienia czym jest stwierdzenie śmierci papieża, jak winno wyglądać i kto jest odpowiedzialny za zawiadomienie świata zewnętrznego o śmierci papieża, a następnie o organizację pogrzebu zmarłego papieża. Po czym przedstawia sam wybór papieża w świetle konstytucji apostolskiej *Universi Domminici gregis* Jana Pawła II z 1996 r., wskazując logicznie i dokładnie całą procedurę wyboru nowego papieża i poszczególne etapy tego wyboru. Wskazuje na konkretne zadania i obowiązki kamerlinga w czasie konklawe. Uwzględnia w swoim wywodzie również zmiany w niektórych czynnościach konklawe jakie wprowadził obecny papież Benedykt XVI w swoim motu proprio z 11 czerwca 2007 r. Swoje wywody Autor opiera o obowiązujące normy prawne w tym zakresie. Jednocześnie w tym samym rozdziale omawia na ponad stu stronach (s. 166-269) historię instytucji konklawe, kończąc ją na konstytucji Jana Pawła II *Universi Domminici gregis*, jak też przybliży obsadę personalną urzędu kamerlinga w aspekcie historycznym (s. 288-291), gdzie ogranicza się tylko do wymienienia samych nazwisk.

Zakończenie konstrukcyjnie zawiera pewne mankamenty, nie do końca bowiem stanowi całościowe podsumowanie podjętych, jakże ciekawych i ważnych badań. Zbyt mocno sięga do opisu śmierci i pogrzebu Jana Pawła II, znaczenia tego wydarzenia dla świata i Kościoła, co też jest ważne i do wykorzystania w tym miejscu rozprawy, ale nie powinno zdominować zakończenia. Oczywiście Autor czyni pewne podsumowanie stwierdzając, że publikacja ukazuje specyfikę i klimat urzędu kamerlinga, jego

kształtowanie się w historii, chciałoby się jednak coś więcej przeczytać w tym miejscu opracowania.

Merytorycznie oceniana praca posiada wielką wartość poznawczą. Ukazuje bowiem nie tylko w perspektywie historycznej urząd kamerlinga, jego zadania i rolę w czasie wakatu Stolicy Apostolskiej, ale również ukazuje ten urząd w świetle obowiązujących norm prawa kanonicznego. Znajdujemy w niej bogaty materiał odnoszący się do początków i genezy tego urzędu, samej kamery apostolskiej oraz zadań kamerlinga związanych z wakatem Stolicy Świętej, jak też możemy poznać strukturę organizacyjną kamery apostolskiej, roli kamerlinga podczas konklawe. Interesującym też jest przedstawienie samego konklawe w perspektywie historycznej. Wszystko to czyni pracę od strony merytorycznej cenną, źródłową, bogatą w treść oraz pogłębiającą i systematyzującą dotychczasową wiedzę historyczną i kanoniczną na temat urzędu kardynała kamerlinga. Wielką zasługą Autora ocenianej rozprawy jest umiejętność wydobycia tej wiedzy, jej naukowego uporządkowania i w miarę klarownego przedstawienia. Materiał opisowy wprawdzie przeważa nad własnymi przemyśleniami, co normalnie stawia się jako zarzut, ale nie w przypadku tej pracy, która z natury swej będąc studium historyczno-prawnym, a jednocześnie ukazaniem urzędu kardynała kamerlinga w świetle obowiązujących przepisów prawnych, rzetelnie przedstawia ten urząd i instytucje konklawe oraz kamerę apostolską, z którą urząd kamerlinga jest ściśle związany. Nie brak jednak w pracy także treści oceniających, które stanowią przemyślenia Autora, a tym samym zwiększają walor naukowy rozprawy.

Rozprawa ks. Kasprzaka napisana jest w miarę poprawnie i z zastosowaniem odpowiedniej terminologii kanonistycznej. Autor jako doświadczony kanonista (ogłosił drukiem wiele artykułów i rozpraw) posługuje się językiem prawniczym jako narzędziem w przekazaniu wiedzy. Nie uniknął pewnych potknięć, powtórzeń, czy też braków redakcyjnych.

Na pozytywne podkreślenie zasługuje fakt posługiwania się w pracy bogatym i dobrze opanowanym warształem przypisów, cytatów i not wyjaśniających trudniejsze kwestie. Warsztat naukowy jakim się posłużył Autor w pracy świadczy o dużym doświadczeniu w pisaniu i prezentacji tematyki kanonistycznej. Przypisy oparte głównie o źródła, ale nie tylko, bardzo często są poszerzane o różnego rodzaju wyjaśnienia.

Prezentowaną publikację należy ocenić wysoko. Teza postawiona na wstępie opracowania, a mianowicie ukazanie w rozwoju historycznym i w świetle obowiązującego prawa urzędu kardynała kamerlinga i związanego z nim urzędu kamery apostolskiej i instytucji konklawe, została przedstawiona w sposób usystematyzowany w postaci logicznego wyводу. Autor dobrze zrealizował swoje zamierzenia badawcze, wniósł cenny i nowy wkład do badań nad urzędem kamerlinga, a praca stanowi zupełne no-

vum w polskiej literaturze kanonistycznej i ją ubogaca. Stąd należy stwierdzić, że recenzowane opracowanie posiada cechy dobrej monografii na przedłożony temat.

ks. Janusz Gręźlikowski

Michelina Tenace, *Custodi della sapienza. Il servizio dei superiori*, Lipa Edizioni, Roma 2007, ss. 194.

Członkowie Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego zastanawiali się na Zgromadzeniu ogólnym we wrześniu 2005 r. nad kwestią sprawowania władzy i posłuszeństwa w instytutach życia konsekrowanego. W wyniku dyskusji uznano, że domaga się ona przemyślenia, w związku z przemianami zaistniałymi w instytutach w ostatnich latach. Bardzo zmienił się bowiem sposób przeżywania władzy i posłuszeństwa, zarówno w Kościele jak i w społeczeństwie. Większość ludzi (w tym także osoby konsekrowane) skłania się ku traktowaniu wszelkiej formy zależności i posłuszeństwa jako upokorzenia i swego rodzaju przywoływania dawnych relacji właściciel-niewolnik, pan-sługa.

Poza tym zauważono różnorodność funkcjonujących stylów zarządzania i praktyki posłuszeństwa w instytutach życia konsekrowanego, wynikającą często z wpływów różnych kontekstów kulturowych, form współpracy misyjnej, szczególnie z wiernymi świeckimi, różnic charakteryzujących wspólnoty żeńskie i wspólnoty męskie, także w wymiarze psychologicznym. Stąd pojawił się zamiar wydania przez wspomnianą wyżej Kongregację instrukcji pt. *Posługa władzy i posłuszeństwo*. Dokument został opublikowany 11 maja 2008 roku w celu niesienia pomocy i zachęty w radosnym przeżywaniu ewangelicznej rady posłuszeństwa.

Wydaje się, że recenzowana książka M. Tenace zatytułowana *Stróże mądrości. Posługa przełożonych*, aczkolwiek wydana przed ukazaniem się wspomnianej instrukcji, może stanowić interesujące i użyteczne wprowadzenie oraz komentarz do publikacji Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego oraz pomoc w dokładniejszym jej odczytaniu.

Książka składa się ze wstępu (s. 9-19) oraz pięciu zasadniczych rozdziałów (s. 20-194). Spis treści umieszczono na początku pozycji (s. 5-7). Już we wstępie autorka wyjaśnia, że wprawdzie tytuł książki wyraźnie wskazuje na posługę przełożonych i wywołuje w czytelniku oczekiwanie znalezienia w niej dokładnego opisu wzoru idealnego przełożonego, to jednak – jej zdaniem – nie można wynaleźć perfekcyjnego przełożonego opisanego w książkach. Poza tym bywają święci przełożeni odrzucani przez wspólnotę oraz istnieją i tacy, którzy jako mało odpowiedni na to stanowisko sprawują